

opusdei.org

Dr Jan Domaradzki: Opus Dei a współczesne problemy cywilizacyjne

"Dzieło jest przykładem, że
wbrew teoriom sekularyzacji i
prywatyzacji religii, w
warunkach nowoczesności
religia pozostaje siłą twórczą,
przekształcającą
społeczeństwo" - pisze dr
Domaradzki z Katedry Nauk
Społecznych Uniwersytetu
Medycznego im. Karola
Marcinkowskiego w Poznaniu.

13-03-2013

Choć w różnorodnych analizach ujmuję się Opus Dei jako charyzmat (potrójnej sanktyfikacji) i ethos pracy, a także jako ruch [1] społeczno-religijny, instytucję i organizację, to badacze zjawiska w przeważającej mierze koncentrują się na teologiczno-doktrynalnym wymiarze nauki świętego Josemaríi Escrivy oraz ich psychologicznych implikacjach, gdy mowa o wpływie, jaki Dzieło wywiera na życie poszczególnych członków. Rzadziej ujmuję się ją jako czynnik zmiany społecznej [2] . Tymczasem jako fenomen społeczny Opus Dei posiada pośrednio istotne implikacje społeczne, kulturowe, ekonomiczne i polityczne. Dzieło jest bowiem przykładem, że wbrew teoriom sekularyzacji i prywatyzacji religii, w warunkach nowoczesności religia

pozostaje siłę twórczą,
przekształcającą społeczeństwo [3] .
Orędzie Escrivy przyczynia się do
rozwiązywania wielu istotnych
problemów cywilizacyjnych,
stwarzanych, lecz często
niepodejmowanych lub
ignorowanych przez inne systemy.

Propagowana przez Opus Dei idea
potrójnej sanktyfikacji legitymizuje
bowiem imperatyw zaangażowania
katolików świeckich w życie
publiczne na wszystkich polach
działalności społecznej: od
kulturowej po polityczną i
gospodarczą. Dostarczając
jednostkom i grupom motywacji i
bodźców psychologicznych ethos
pracy Dzieła nadaje zarazem ich
stylowi życia specyficzny, religijny
charakter. I choć celem prałatury nie
jest (przynajmniej bezpośrednio)
organizacja i zmiana społeczeństwa,
lecz dokonanie przekształceń w
strukturach osobowości jego

członków, to poprzez liczne dzieła apostołskie inspiruje ono zarazem projekt sanktyfikacji społeczeństwa.

Szereg inicjatyw apostołstwa korporacyjnego Opus Dei przyczynia się do zmiany istniejących warunków społecznych i rozwiązywania podstawowych problemów społecznych w zakresie tożsamości, edukacji, wychowania, kształcenia zawodowego, opieki lekarskiej, sanitarnej i społecznej. Główne rodzaje tych przedsięwzięć to: ośrodki kształcenia zawodowego, ośrodki edukacyjne, kluby młodzieżowe, uniwersytety, domy studenckie, centra kulturowe i promocji kobiet oraz ośrodki spotkań [4] . Mając na celu zwłaszcza edukację i formację jednostek inicjatywy te powstają przy współudziale członków Dzieła wraz z innymi osobami dzielącymi podobnymi ideałami, zaś sama prałatura (w swym wymiarze

organizacyjnym) ogranicza się do opieki duchowej osób zainteresowanych. Analiza tych przedsięwzięć pozwala wskazać kilka kwestii, które znajdują się w centrum zainteresowań Opus Dei. Są to: edukacja, nierówności społeczne, nadawanie znaczeń i integracja, anomia, modernizacja, budowa społeczeństwa obywatelskiego, rechrystianizacja i kwestia tożsamości.

Edukacja . Formacyjno-wychowawczy i edukacyjny charakter inicjatyw Dzieła wyraża głęboką świadomość świętego Josemaríi o wzrastającej roli edukacji w społeczeństwie XX wieku [5] . Edukacja integruje bowiem w jednostce to, co indywidualne i społeczne, prywatne i publiczne. Przekształca osobowości jednostek tworząc pożądany w danym czasie i społeczeństwie typ osobowości. Kształtując ją dostarcza motywacji

do działań praktycznych, stając się źródłem zmiany i postępu społecznego. Dzieła korporacyjne Opus Dei kładą przy tym nacisk zarówno na edukację formalną, jak również (dla osób zainteresowanych) duchową, tak w jej wymiarze katolickim, jak i stricte związanym z charyzmatem Dzieła. Poza działaniem bezpośrednim – kształceniem, formacją jednostek i propagowaniem wartości chrześcijańskich edukacja wywiera tu także wpływ pośredni – służy jako kapitał społeczny i kulturowy, z którego czerpią jednostki i grupy społeczne. Staje się ideologiczną bazą dla działań jednostkowych i zmiany społecznej.

Nierówności społeczne. Powołując się na słowa św. Pawła, że wszyscy jesteśmy synami Bożymi (Ga 3, 26), Założyciel propagował zarazem ideę o braterstwie (w Chrystusie) wszystkich ludzi. Będąc głęboko

przekonanym, że „wszyscy jesteśmy dziećmi Boga”, święty Josemaría profetycznie głosił, że niezależnie od różnic wynikających z płci, wieku, wyznania, pozycji społecznej, wykształcenia czy rasy wszyscy ludzie są również dla siebie wzajemnie braćmi. W efekcie, inicjatywy prałatury umożliwiają przejście od porządku stanowego do klasowego i służą niwelowaniu różnic i dystansów społecznych zarówno na poziomie lokalnym (danego społeczeństwa), jak i globalnym. Mając charakter uniwersalny, katolicki, jak mówił Escrivá, tj. inkluzywny, nie wprowadzają one dystynkcji ze względu na rasę, pochodzenie społeczne, status społeczno-ekonomiczny, religię czy płeć. A ponieważ korzysta z nich wiele osób pochodzących z rodzin wielodzietnych, niższych klas społecznych i z krajów rozwijających się, przyczyniają się one do niwelacji

nierówności społecznych w skali lokalnej i globalnej. Zresztą sama ich lokalizacja, z których znaczna część znajduje się w krajach Trzeciego Świata, przyczynia się do zmniejszenia dystansu między krajami centrum i peryferiami społeczeństwa globalnego.

Nadawanie znaczeń i integracja.

Ethos Dzieła tworzy uniwersum symboliczne, które porządkuje i integruje różne obszary znaczeń, ujmując je w symboliczną całość. Stanowiącą podstawę tego ethosu kategoria świętość jest tu czymś, co odnosi się do najgłębszych pokładów ludzkiej egzystencji. Warunkuje całość życia ludzkiego i jego poczynąń, co święty zawarł w koncepcji jedności życia. Modelem i wzorem nie jest przy tym dla członków Opus Dei abstrakcyjne pojęcie świętości, ale Jezus Chrystus, który staje się dla nich „transcendentalnym znaczącym

innym” [6] . Identyfikacja z Chrystusem niesie zaś ze sobą imperatyw przyjęcia na siebie pewnych moralnych zobowiązań, których należyte wypełnianie będzie zwieńczone przemianą własnej natury. Idea świętości jest więc jedynie tym, co prowadzi do radykalnej zmiany formy egzystencji jednostki w stosunku do Boga. W konsekwencji, dwie funkcje tego ethosu: znaczeniotwórcza i porządkująca są równie istotne dla ładu i bezpieczeństwa jednostek oraz społeczeństwa. Zwłaszcza, że będący cechą wyróżniającą nowoczesności pluralizm podcina żywotność i wiarygodność wielkich narracji, w efekcie czego naczelnym imperatywem staje się konieczność ciągłego wyboru, co skutkuje u jednostek poczuciem niepewności, lęku i alienacji [7] . Tymczasem, oparta na wzorze Chrystusa i idei świętości koncepcja jedności życia integruje całość znaczeń należących

do różnych sfer rzeczywistości: święte/świeckie oraz prywatne/publiczne. Lokując wszelkie zjawiska ludzkie w kosmicznych ramach odniesień, transcendentuje je ku porządkowi najwyższemu celem ich podtrzymania i legitymizacji. Dzięki temu zapobiega chaosowi, poczuciu nicości i anomii. Dostarczając stałych uprawnomocnień dla ludzkich działań i instytucji społecznych, ethos ten chroni świat społeczny przed koniecznością ciągłego definiowania, potwierdzania i legitymizowania. Tworzy nomos społeczeństwa. Sytuując go w świętym układzie odniesienia, zapewnia mu ostatecznie ważny status ontologiczny, wspólne, a o religijnych rodowodzie poczucie pewności, wiarygodność i bezpieczeństwo [8].

Depersonalizacja i anomia.

Integrując znaczenia wokół obiektywnej kategorii świętości Opus Dei służy zarazem tworzeniu i

transmisji wartości. W dobie powszechnego pluralizmu i relatywizacji ethos Escrivy dąży do przezwyciężenia społecznej anomii poprzez wskazanie uniwersalnej i naczelnej wartości jaką jest świętość. Nadto, głosząc ideę braterstwa w Chrystusie i wynikającego zeń powszechnego powołania do świętości wskazuje zarazem nową drogę (praca), dzięki czemu tworzy nowe stosunki społeczne oparte nie na więziach instrumentalnych, ale normatywnych. Propagując pewne wartości Opus Dei przyczynia się więc do budowania autentycznych i głębokich relacji międzyludzkich, ale także niweluje powszechne w naszej kulturze zjawisko depersonalizacji i alienacji. Dzięki temu pozwala prowadzić autentyczną pracę apostolską, o czym świadczy zaangażowanie w prowadzone przezeń inicjatywy apostolskie również niekatolików i ateistów.

Modernizacja. Opus Dei pośredniczy również w modernizacji społeczeństw [9] . Dokonuje tego w sposób bezpośredni: realizując wspomniane przedsięwzięcia i pośredni: poprzez edukację i formację jednostek staje się zasobem kapitału społecznego i kulturowego zmiany społecznej. Poprzez renowację ethosu pracy umożliwia także dokonanie dalszych przekształceń w globalnej strukturze i kulturze społeczeństw nowoczesnych.

Budowa społeczeństwa

obywatelskiego. Inicjatywy Dzieła są kuźnią kadr kierowniczych społeczeństwa nie tylko w wymiarze instrumentalno-technicznym, ale i obywatelskim. Służą formowaniu zaangażowanych w życie społeczne obywateli. Integrując w jednostkach sacrum i profanum oraz prywatne i publiczne inicjatywy Opus Dei przekształcają się z przedsięwzięć o

charakterze czysto religijnym w „szkołę obywatelstwa”. Propagowany w nich ethos głosi imperatyw zaangażowania katolików w życie publiczne na wszystkich poziomach od polityki i gospodarki po kulturę i edukację. Promuje podejmowanie oddolnych inicjatyw na rzecz dobra wspólnego. Zgodnie z doktryną Założyciela jednostki praktykujące ten ethos mają stać się zaczynem zmiany społecznej.

Rechrystianizacja. Opus Dei i podejmowane przezeń inicjatywy wyrażają także przekonanie świętego o konieczności formacji i kształtowania osobowości jednostek zdolnych do podjęcia misji inkulturacji społeczeństwa, apostołstwa od wewnątrz. Ważnym celem Opus Dei jest jednak rechrystianizacja społeczeństwa i deprywatyzacja religii. Ponieważ jednym z ważniejszych aspektów doktryny Escrivy jest apostołstwo,

wspomniane inicjatywy stanowią miejsce, gdzie propagowane przez Dzieło wartości chrześcijańskie i ethos są nie tylko głoszone, ale i praktykowane. Celem jest bowiem sakralizacja tożsamości jednostkowych (uświęcać się w pracy), ale i struktur społeczeństwa (uświęcać poprzez pracę).

Zaangażowanie Opus Dei w promocję nowoczesnej edukacji jest przy tym dowodem świadomości Założyciela o wzrastającym znaczeniu intelektualistów, z której to warstwy Escrivá czyni nosicieli kultury świeckiej i środowisko inicjujące sanktyfikację struktur społecznych. Mają oni przyczynić się do inkulturacji społeczeństwa i jego instytucji, zwłaszcza kultury.

Piastując funkcje kierownicze w państwie i społeczeństwie klasa ta odpowiada za ich funkcjonowanie i za dobro wspólne. Pośredniczy także w przekazywaniu idei, formowaniu osobowości i kształtowaniu ludzkich

sumień. Jest źródłem apostołstwa inteligencji. Stanowi zaczyn i ferment nowej ewangelizacji i sakralizacji struktur świata. Z drugiej strony świadczy o tym, że Założyciel był świadomy szczególnej podatności tej warstwy na sekularyzację [10] .

Podkreślić należy jednak, że w żadnej mierze nie oznacza to, jakoby charyzmat Dzieła był adresowany wyłącznie do tej warstwy społecznej. Przeciwnie, podstawowe hasła tego ethos to „jedność życia”, „kontemplacja w świecie” i „powszechne apostołstwo”. Stąd, głosi święty Escrivá, każdy chrześcijanin, niezależnie od swego miejsca w strukturze społecznej i powołania ma za zadanie prowadzić „apostołstwa przykładu”, a przez to nadawać chrześcijański ton miejscom w których się znajduje. Wspomniane inicjatywy spełniają więc podwójną funkcję: 1. rozwijają infrastrukturę edukacyjną stając się kuźnią odpowiedzialnych

pracowników i obywateli oraz 2. prowadząc pracę duszpasterską i formacyjną stają się źródłem misyjnej działalności apostolskiej Kościoła. Promując podejmowanie przez świeckich inicjatyw obywatelskich, spontanicznych form organizacyjnych i oddolnych przejawów mobilizacyjnych Opus Dei dokonuje mobilizacji społeczeństwa obywatelskiego, czym zwiększa szanse religii na obecność w sferze publicznej. Jednocześnie ukazuje, że najistotniejszą formą obecności religii w świecie współczesnym jest jej przejawianie się na poziomie społeczeństwa obywatelskiego.

Tożsamość. Poddając krytyce sekularyzację w jej wymiarze subiektywnym (sekularyzację świadomości) Opus Dei akcentuje znaczenie formacji zintegrowanej, nakierowanej na rozwój i totalne przekształcanie struktur

osobowościowych celem takiego ukierunkowania jednostek, by te stanowiły zaczyn apostołstwa i sakralizacji struktur społecznych. Stąd nacisk, jaki kładzie nie na wybrany aspekt wiedzy i rzeczywistości społecznej (humanistyczny, społeczny, ekonomiczny, medyczny, religijny lub inny), lecz na wolny i autonomiczny rozwój całej osobowości jednostek. W dobie fragmentaryzacji, gdy mentalność postmodernistyczna głosi, że tożsamość jest płynnym i relatywnym projektem, co u wielu rodzi poczucie zagubienia i niepewności, dając za wzór postać Chrystusa i głosząc koncepcję świętości i jedności życia ethos Dzieła umożliwia jednostkom odnalezienie trwałej i osadzonej w uniwersalnym porządku podstawy dla własnej tożsamości. Jest nią sam Bóg i świętość. Dzięki temu Opus Dei wprowadza do życia jednostek element przewidywalności i oferuje

poczucie bezpieczeństwa ontologicznego [11] . Oferując trwałe zakorzenienie w sacrum ethos Dzieła dostarcza jednostkom stałych odniesień i stanowi odpowiedź na nękającą kulturę Zachodu erozję osobistych i zbiorowych tożsamości [12] . Głosząc ideę osobistej świętości w i poprzez pracę oferuje jednostkom trwałe podstawy w konstrukcji własnego „ja” – jako ja uświęconego oraz dziecka Bożego. Nie bez znaczenia jest przy tym i to, że idea powszechnej świętości umożliwia także integrację różnych jednostek wokół wspólnej wartości, przez co etos dzieła staje się także źródłem wspólnej tożsamości.

Rekapitulując, można zauważyć, że Opus Dei ukazuje, iż religia nie przyjmuje roli przypisanej jej przez procesy modernizacji, globalizacji, sekularyzacji i prywatyzacji religii. Nie daje się zmarginalizować i zamknąć w przestrzeni

sprywatyzowanych lub kościelnych wierzeń i praktyk religijnych. Koncentrując się na realizacji apostolskiej misji Kościoła oraz angażując się w działalność edukacyjną i formacyjną Opus Dei dokonuje mobilizacji zasobów społecznych, co wtórnie umożliwia rozwiązywanie podstawowych problemów na wszystkich polach działalności społecznej przez same jednostki korzystające z formacji Opus Dei. Dzieła apostolskie Opus Dei pokazują, że religia wykracza poza tradycyjne funkcje religijne: formację, duszpasterstwo, wzmacnianie i pogłębianie wiary religijnej wyznawców oraz poszukiwanie potencjalnych kandydatów. Nie rezygnując z nich posiada dalekosiężne skutki poza dziedziną stricte religijną. Działając głównie w obszarze religii przenika także do edukacji, środków informacyjnych, rodziny, kultury, ekonomii i polityki. Opus Dei

zmierza bowiem ku przywróceniu religii publicznego wpływu poprzez rozwijanie takich form aktywności społecznej, które oferują usługi niezbędne dla każdego człowieka. Dąży do mobilizacji jednostek na wszelkich polach działalności i do rozwiązywania przez nie zaistniałych tam problemów społecznych.

Znaczące jest przy tym to, że wiele oferowanych przez nie rozwiązań przyjmuje formę niereligijną, w tym sensie, że problemy gospodarcze znajdują tam rozwiązania gospodarcze, a problemy edukacyjne rozwiązania edukacyjne. W żadnej mierze nie oznacza to jednak, że rola religii ogranicza się do inspiracji i legitymizacji tych przedsięwzięć, co pokazuje trwała w nich obecność Prałatury, która sprawuje nad nimi opiekę duszpasterską. Opus Dei pokazuje tym samym, że jego celem nie jest wyłącznie dążenie do

rozwiązywanie istotnych problemów społecznych, co czyniło by zeń typowy ruch społeczno-polityczny. Przeciwnie, akcentując dążenie do ukazania, transmisji i ponownego włączenia w tradycję jednostek, grup i społeczeństw wartości i norm religijnych promuje desekularyzację i deprywatyzację religii [13] . Jak się wydaje, nacisk, jaki kładzie na indywidualne i grupowe tożsamości jest strategią o tyle skuteczną, że kwestie te są najbardziej palącymi problemami współczesności i pozostają na marginesie pozostałych systemów, a polityki i gospodarki w szczególności.

Opus Dei pokazuje tedy, że wpływ religii katolickiej we współczesnym świecie może się uwidocznic na kilku płaszczyznach. Wpływa ona na (re)definiowanie świata i dostarcza oczywistości kulturowych. Jest narzędziem tworzenia zdecentralizowanych i

pozbawionych odniesień jednostkowych i grupowych tożsamości. Oferuje zasoby, z których jednostki i grupy społeczne czerpią dla swej działalności w różnych podsystemach. Dostarcza znaczeń i źródeł ich ekspresji w życiu społecznym. Tym jest forma ruchu religijno-społecznego, który nie przyjmując formy żadnego konkretnego podsystemu, pozostaje otwarty na nie wszystkie. Ethos Dzieła jest katolicki, uniwersalny. A ponieważ członkowie Dzieła, jako zwykli obywatele-katolicy, biorą aktywny udział w życiu społecznym, kulturowym, gospodarczym i politycznym czyni to z Opus Dei ważny element składowy społeczeństwa obywatelskiego. Stając się dobrymi chrześcijanami członkowie Dzieła dążą bowiem i do tego, by być dobrymi obywatelami. Zaznaczając obecność religii w świeckich dziedzinach życia Opus Dei umożliwia jej wyjście poza

tradycyjne funkcje: duszpasterstwo i edukację. Tym samym pokazuje, że religia, nadal jest skutecznym zasobem służący mobilizacji i legitymizacji działań w wymiarze jednostkowym i kolektywnym.

dr Jan Domaradzki

Fragment książki wydanej nakładem wydawnictwa naukowego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika pt. "Namiętnie kochać świat. Teologia laikatu według św. Josemaríi Escrivy (1902-1975)". Zbiera ona referaty konferencji naukowej na ten temat, która odbyła się w Toruniu w maju 2012 r.

Przypisy:

[1] Pojęcia ruch społeczny używam w rozumieniu socjologicznym jako świadomą, zbiorową i zorganizowaną próbę dokonania lub

powstrzymania zmiany porządku społecznego za pomocą środków pozainstytucjonalnych i/lub pozaestablishmentowych. Nie należy go więc zawężać do potocznego ich rozumienia jako ruchów kościelnych typu Oaza czy neokatechumenat.

Por. J. A. Beckford, *Social Movements as Free-floating Religious Phenomenon*, [w:] R. K. Fenn (red.), *The Blackwell Companion to Sociology of Religion*, Oxford 2001, s. 229-248 i J. Domaradzki, *Ruchy religijne jako ruchy społeczne i ich rola w inicjowaniu zmiany społecznej*, [w:] S. H. Zaręba (red.), *Socjologia życia religijnego - tradycje badawcze wobec zmiany kulturowej*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2010, s. 111-126.

[2] J. Domaradzki, *Ethos pracy w doktrynie i praktyce Opus Dei*, Nomos, Kraków 2010, tego: *Opus Dei jako religijno-społeczny ruch kontestacji i krytyki społecznej*, [w:]

B. Płonka-Syroka, J. Stacherzak-Raczkowska (red.), *Motywy i formy sprzeciwu w świecie nowoczesnym i ponowoczesnym*, Arboretum, Wrocław 2010, s. 92-110 oraz *Ruchy religijne jako ruchy społeczne...*, dz. cyt. [3] P. Beyer, *Religia i globalizacja*, Nomos, Kraków 2005; J. Casanova, *Religie publiczne w nowoczesnym świecie*, Nomos, Kraków 2005.

[4] G. Romano, *Opus Dei. Posłannictwo, inicjatywy, ludzie*, Święty Paweł, Częstochowa 2002; D. de Tourneau, *Czym jest Opus Dei*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2004.

[5] *Josemaría Escrivá de Balaguer y la Universidad*, EUNSA, Pamplona 1993 oraz homilia: *Uniwersytet w służbie współczesnemu społeczeństwu* w J. Escrivá, *Rozmowy z praełatem Escrivá*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1993. Por. J. Domaradzki,

Ethos pracy w doktrynie i praktyce Opus Dei , op. cit., s. 404-412.

[6] . L. Berger, *Święty baldachim. Elementy socjologicznej teorii religii* , Nomos, Kraków 1997 , s. 71.

[7] Z. Bauman, *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika?* , PIW, Warszawa 2000; P. L. Berger i Th. Luckmann, *Modernidad, pluralismo y crisis de sentido. La orientación del hombre moderno* , Paidós, Barcelona 1997.

[8] P. L. Berger, *Święty baldachim...*, dz. cyt.

[9] J. Casanova, *The Opus Dei ethic, the technocrats and the modernization of Spain*, „Social Science Information” , 22(1)/1983, s. 27-50 i tegoż: *Religie publiczne...* , op. cit.

[10] M. Libiszowska-Żółtkowska, *Wiara uczonych. Esej socjologiczny mocno osadzony w empirii*, Nomos, Kraków 2000.

[11] A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, PWN, Warszawa 2006.

[12] P. L. Berger i Th. Luckmann, op. cit.; P. Beyer, op. cit., s. 25-26, 114-117 i 185 oraz A. Wójtowicz, *Sakralizacja tożsamości. Religijność w procesie transformacji i detradycjonalizacji*, „Przegląd Religioznawczy” 1/1993, s. 95-102.

[13] P. L. Berger (red.), *The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics*, Ethics and Public Policy Center, Eerdmans 1999; J. Mariański, *Sekularyzacja i desekularyzacja w nowoczesnym świecie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006.

.....

pdf | dokument generowany
automatycznie z [https://opusdei.org/pl-
pl/article/dr-jan-domaradzki-opus-dei-a-
wspoczesne-problemy-cywilizacyjne/](https://opusdei.org/pl-pl/article/dr-jan-domaradzki-opus-dei-a-wspoczesne-problemy-cywilizacyjne/)
(08-03-2026)